

Nekrolog mirovnemu gibanju¹

Lansko leto je Hans Magnus Enzensberger v Spieglu v daljšem eseju o nemoči in brezupnem moraliziranju (mirovne- ga) globalizma spričo številnih vojn po svetu, še bolj pa spričo vojne v Bosni in Hercegovini, zapisal "svetoskrunski" stavek: "Nicht Somalia ist unsere Priorität, sondern Hoyerswerda und Rostock, Möllne und Solingen." ("Naša prioriteta ni Somalija, temveč Hoyerswerda in Rostock, Möllne in Solingen.") in nadaljeval: "Dazu reichen unsere Handlungsmöglichkeiten aus, das ist jedem einzelnen zuzumuten, dafür haben wir zu haften" (Za to zadostujejo naše zmožnosti delovanja, to lahko pričakujemo od vsakega posameznika, za to smo odgovorni).² Seveda je nanj nujno in takoj priletel očitek, da gre pri tej izjavi za nacionalizem, da gre za *Rückzug aufs Nationale* (umik v nacionalno) oziroma kot je zapisal Andre Glucksmann: "Nach Jahrzehnten des Dissenses arbeitet die illustre deutsche Intelligenzija nun mit der etablierten deutschen Presse zusammen" (Po desetletjih nestrinjanja zdaj razsvetljena nemška inteligenca sodeluje z etabliranim nemškim tiskom). Glavni očitek Enzensbergerju je bil, da zapušča globalistično pozicijo in da razmišlja v smislu, da tisto, "was Tschernobyl, Moskau oder Belgrad zustoßt, den glücklichen Bürger von München oder Vaison-la-Romaine nicht betreffe" (se tisto, kar zadene Černobil, Moskvo ali Beograd, srečnega meščana Münchna ali Vaison-la-Romaine ne tiče).³ Vendar je bila pri

¹ Tekst je bil napisan konec leta 1993. Najprej je bil objavljen v **Alpe Adria, Informationsblatt der Alpen Adria Friedensbewegung**, št. 2/94. Njegove polemične oblike tu nisem hotela spreminjati, saj je prav to povzročilo, da ga je, nekoliko skrajšanega, 29.12.1994 objavil tudi **Frankfurter Rundschau**.

² Hans Magnus Enzensberger, "Ausblicke auf den Bürgerkrieg", **Spiegel**, št.25, 21.6.1993.

³ Andre Glucksmann, "Ein neuer vogel Strauß", **Spiegel**, št.37, 13.9.1993.

⁴ Vse to kljub temu, da je njegova pozicija samo hrbtna plat globalizma, kar je najbolj razvidno iz tega, da večino vojn, o katerih govori, imenuje "državljanske", tudi tisto v Bosni in Hercegovini.

tem glavna nota Enzensbergerjeve pozicije izpuščena. Kajti Enzensberger je jasno zarisal problematičnost histerične globalistične pozicije, ki v svoji moralizirajoči pozi v zvezi z dokončanjem vojne ne more (ne v političnem ne v moralnem smilsu) doseči ničesar.⁴

GLOBALIZEM IN NACIONALIZEM

Toda zakaj omenjam Enzensbergerjevo izjavo in polemiko, ki je sledila? Najprej zaradi tega, ker bi rada poudarila tisto, kar je po mojem travmatična točka, ki jo je ustvaril dolgoleten medblokovski aktivizem zahodnoevropske levo-mirovniško usmerjene inteligence. Seveda aktivizem, ki je izhajal iz čisto določenih predpostavk in krogov, utemeljenih predvsem v študentskem gibanju v šestdesetih in njegovi ideološko-teoretski utemeljitvi. Gre za iste ljudi, ki so po eni strani simpatizirali z levim terorizmom in po drugi strani pozneje, znotraj antiatomarnega gibanja pridigali nenasilno akcijo. Travmatičnost Enzensbergerjeve izjave je seveda v tem, da sprevača dolgoletno aktivistično geslo *think globally, act locally* in da sporoča ne samo, da je človek kot posameznik, kot enkratno bitje spričo globalnega dogajanja tako rekoč popolnoma nemočen, pa naj si to prizna ali ne. Sporoča tudi, da je globalna projekcija mnogokrat lahko le histerizacija, ki v primeru slepega aktivizma pripelje do ničelnega učinka. Kar seveda še ne pomeni, da mora obupati. Obupati mora v točki, ko zaradi globalne histerije postane neobčutljiv za probleme svoje najbližje okolice. Zdi se, da bi lahko bila poanta tega razmi-

Taka je vojna, tak je vojskovodja, ki jo vodi, taka je teorija, ki jo uravnava. Vendar vojna ni kratkočasenje, ni zgolj veselje za tveganjem in uspehom, ni delo prostega navdušenja; je resno sredstvo za resen smoter. Vse, kar vojna od palete sreče nosi na sebi, vse kar pobere od teh nihanj strasti, poguma, fantazije, navdušenja, so samo posebnosti tega sredstva.

Vojna neke skupnosti – celih ljudstev – in posebno *omikanih* ljudstev izhaja vedno iz političnega stanja in jo vedno izzove politični motiv. Je torej političen akt. Če bi sedaj bil popolnejši, bolj neoviran, absoluten izraz sile, kakor smo si ga morali izpeljati iz njegovega golega pojma, bi od tistega trenutka naprej, ko ga je politika priklicala, stopil na njeno mesto kot nekaj od nje povsem neodvisnega,

jo izpodrinil in sledil le svojim lastnim zakonom, tako kot izstreljeni mini po danih koordinatah ne moremo spreminjati smeri in jo voditi. Stvar je bila do sedaj dejansko tudi tako mišljena, kadarkoli je pomanjkanje harmonije med politiko in vojskovanjem vodilo k teoretičnim razlikovanjem načina. Vendar ni tako in ta predstava je v osnovi zgrešena. Vojna dejanskega sveta ni, kot smo videli, nobena takšna skrajnost, ki bi njegovo napetost sprostito v eni sami izpraznitvi, temveč je učinkovanje sil, ki se ne razvijajo popolnoma na enak način in enakomerno, temveč ki zdaj zadovoljivo naraščajo, da bi premagale odpor, katerim sta postavljena nasproti vztrajnost in trenje, drugič pa so prešibke, da učinkujejo. Tako je vojna po svoje bolj ali manj silovito

šljanja, s katerim se zvečine strinjam, da je treba tudi predvsem "misliti lokalno" in ne samo biti "aktiven". Poraz lokalnega evropskega aktivizma se namreč kaže ravno v točki vojne v bivši Jugoslaviji. Saj je ob kopičenju velikih in daljnih problemov (polne ulice ob bombardiranju Iraka, ki je bil seveda dovolj daleč, da je bilo ulice lahko napolniti) nujno zatajil ob neskončno bližjem problemu. In, ne nazadnje, oziroma kar je najbolj daljnosežnega pomena, *izgubil je komponento mišljenja, razsojanja*. Ob izbruhu vojne v bivši Jugoslaviji ni bilo nobenih množičnih demonstracij več, nihče ni zares nikogar obsojal ("Proti komu pa naj demonstriramo?" mi je dejala ena od znanih mirovnic). Če so se demonstranti lahko enoznačno postavili na stran Iraka v primeru bombardiranja, pa je bila v slovensko-hrvaško-bosanskem primeru enoznačnost v nereagiranju. Takrat je bilo v medijih tudi nekako sklenjeno, češ da je mirovno gibanje zatajilo. Ker ni šlo na ulice. Vendar je bila reakcija zelo usklajena s tisto v primeru Iraka. Skupna točka obeh reakcij je bila zahteva po antirepresivnosti. V primeru Iraka so mirovniki demonstrirali proti ameriški "represiji" in represiji Združenih narodov. V primeru Jugoslavije pa niso demonstrirali iz istih razlogov. Nihče ni protestiral, dokler niso bile uvedene sankcije proti Zvezni republiki Jugoslaviji, protestirali so kvečjemu zato, ker so jih hoteli preprečiti. Obenem pa tudi ni nihče napadel srbske politike, ki se je uspešno skrivala za konceptom jugoslovanstva.⁵ Da "nimajo dovolj informacij", je bil izgovor, da "ni čisto jasno, za kaj gre", je bilo pojasnilo, medtem pa je vojna dobila svoj polni zamah in začela svoj mrtvaški ples. Obenem je prevladal duh popolne "empatije"...

⁵ *Po mojem mnenju najboljšo analizo tega fenomena lahko najdemo v Tonči Kuzmanič, "Understanding the War in Former Yugoslavia", Kuzmanič & Truger (ur.): **Yugoslavia, War...**, 2. izdaja, Mirovni inštitut v Ljubljani in ÖSFK Schlaining, 1993.*

pulziranje napetosti in torej bolj ali manj hitro sprosti napetosti in izčrpa sile; z drugimi besedami: bolj ali manj hitro pelje do cilja, vendar traja še vedno dovolj dolgo, da se jo ob njenem poteku usmeri tako ali drugače, skratka, da ostane pokorna volji vodeče inteligence. Pomislimo sedaj, da vojna izhaja od političnega smotra, torej je naravno, da ta prvi motiv, ki jo je priklical v življenje, ostane prvi in najvišji ozir pri njenem izvajanju. Vendar politični smoter zato ni despotski zakonodajalec, mora se podrediti naravi sredstva in se s tem pogosto povsem spremeni, toda vedno je to, kar se mora najprej pritegniti v premislek. Politika bo torej prevevala celotni vojni akt in imela nanj stalen vpliv, kolikor to dopušča narava njegovih eksplodirajočih sil.

Vidimo torej, da vojna ni zgolj politični akt, temveč pravi politični instrument, nadaljevanje političnega občevanja, izvajanje le tega z drugimi sredstvi. Kar sedaj še ostane značilno za vojno, se nanaša na posebno naravo njenih sredstev. V vsakem posameznem primeru lahko umetnost vojskovanja v splošnem in vojskovodje terjata, da usmeritve in namere politike niso v protislovju s temi sredstvi. Ta zahteva resnično ni majhna; toda kako močno v posameznih primerih povratno učinkuje na politične namere, si moramo to vendarle misliti le kot modifikacijo političnih namer, kajti politična namera je smoter, vojna je sredstvo in sredstva si nikoli ne moremo misliti brez smotra.

Carl von Clausewitz: *O vojni*

SOVRAŠTVO DO DRŽAVE

Tovrstna empatija in negativna toleranca sta pripeljali tako daleč, da je začela večina zastopati postulat, da je treba imeti razumevanje ne samo za žrtve vojne, temveč tudi za storilce, za tiste, ki so vojno povzročili. Le-ti so pravzaprav "tudi žrtve" neke globalne, tesno medsebojno povezane politike velesil, "realpolitike" in v končni instanci evropskih politikov tipa Genscher, Kohl, Mock, Thatcher itd. Moralni maček (vojne nismo mogli preprečiti, gledamo pa jo vsak dan po televiziji) je nekatere pripeljal tako daleč, da so bili pripravljene požreti vse očitke na račun Evrope, predvsem pa Nemčije, njenih politikov in prebivalcev in se posipati s pepelom za desetletja kolektivne krivde nazaj, kot da ta sega tudi nekam daleč v prihodnost. Ta moralni maček pa ni bil samo rezultat dejstva vojne v Evropi, ki je ni bil sposoben preprečiti nihče, temveč predvsem neke globoko *zakoreninjene miselne tradicije* evropskih levih intelektualcev. Gre za projekcijo vsega slabega v oblast in državo, ki naj bi bila izvor vsega zla. In pri tem ne merim na anarhizem, čeprav ima v tem mišljenju tudi svoj delež, temveč bolj na civilnodružbeno usmerjen aktivizem, ki svoje podmene črpa iz prepričanja, da je družbena moč vse, da lahko samo iz nje izvira tisto, kar je tako rekoč po naravi dobro, in da so politika (elitna), država in institucionalna ureditev same po sebi nekaj slabega, korumpiranega in nezaželenega. Kar seveda še ni vse. Politika, država in institucije so tudi po naravi stvari nekaj nasilnega. Nasilje je strukturalno povezano z oblastjo in državo, še več, je njuna podmena. In od tod izvira tudi specifično *sovrašтво do države in do politike*, kajti politiko ponavadi identificirajo z državo, obenem pa jo še personificirajo. Nenasilna teorija, ki potem iz tega pojma izhaja, je avtomatično tudi protipolitična, protidržavna in protiinstitucionalna.

Vojna je torej akt sile, s katero nasprotnika primoramo, da izpolni našo voljo.

Sila se opremlja z iznajdbami umetnosti in znanosti, da bi se soočila s silo. Spremljajo jo neopazne, komaj omembe vredne omejitve, ki si jih v imenu mednarodnopravnih običajev sama postavlja, ne da bi njeno moč bistveno oslabilo. Sila, to je telesna sila (kajti moralne razen pojma države in zakona ni), je torej *sredstvo*, da sovražniku vsilimo našo voljo, je *smoter*. Da bi ta smoter z gotovostjo dosegli, moramo sovražnika napraviti nemočnega, in to je po

pojmu vojne dejanski cilj vojnega dogajanja.

Nadomešča smoter in ga v določeni meri izpodriva kot nekaj, kar samo ne spada k vojni.

Sedaj bi si človekoljubne duše mogle zlahka misliti, da obstaja umetna razorožitev ali podjarmljanje nasprotnika, ne da bi se povzročilo preveč ran, in da je to prava tendenca umetnosti vojskovanja. Kakorkoli že to dobro deluje, je vendarle treba to zmoto uničiti, kajti v tako nevarnih rečeh, kot je vojna, so zmote iz dobrodušnosti ravno najslabše. Ker uporaba fizične sile v vsem njenem obsegu na noben

Mirovno raziskovanje je k temu izdatno prispevalo tako, da je bralo le eno plat zadeve. Po eni strani se je oprlo na "antirepresivne" antitotalitarne teorije, po drugi pa pustilo vstopiti v svoje polje množico menedžerjev, konfliktologov, ki so se usuli z vseh vetrov, predvsem naravoslovnih znanosti in behavioristične psihologije. Ni slučajno, da se je na to področje spuščalo nemajhno število matematikov in tehnikov. Prevladalo je prepričanje, izposojeno pri empirični sociologiji, statistiki, matematiki (logika velikih števil), ki je za razmišljanje o politiki ravno tako usodno kot vdor klonov iz biolaboratorija v naravo. In v tem smislu je moč govoriti o *porazu mišljenja, vendar ne v Glucksmannovem smislu. Gre za izgubo sposobnosti razsojanja v teoretskem smislu, predvsem v politični teoriji*, ki je prevzela neke sociološke vzorce družbenega ravnanja, obenem pa popolnoma zapostavila zanjo značilno področje - politiko in zanjo značilne mehanizme.

ANTIPOLITIKA

Prepričanje, ki izvira iz empirične sociologije, da je mogoče politično delovanje kvantificirati in povsem predvideti oziroma da gre pri političnih odnosih za razmerje med subjektom in objektom, še vedno prevladuje tudi na tem področju. Globoka vera v to, da je mogoče človeško delovanje spraviti v okvir kategorij cilj-sredstvo, je pripeljala do konceptov, ki so verjeli, da gre pri človeških odnosih, predvsem pa v politiki, za čisto tehnologijo, ki jo je mogoče tako rekoč laboratorijsko usmerjati, da v politiki ljudje pravzaprav urejajo le svoj odnos do stvari. Toda: ne samo da človeške aktivnosti ni mogoče regulirati znotraj tega razmerja, ki velja za razmerje med ljudmi in stvarmi, poskus takšne redukcije ima lahko tudi fatalne učinke. Teorija nenasilja, ki jo je razvijalo predvsem mirovno gibanje,

način ne izključuje udeležbo inteligence, tako mora dobiti premoč tisti, ki to silo uporablja brezobzirno, ne da bi prizanašal – če tega ne stori nasprotnik.

(...)

Boj med ljudmi je dejansko sestavljen iz dveh različnih elementov: sovražnega čustva in sovražne namere. Zadnjega od teh obeh elementov smo izbrali za značilnost naše definicije, ker je splošnejši. Nemogoče si je zamisliti tudi najbolj surove strasti sovraštva, ki meji na instinkt, brez sovražne namere;

nasprotno je veliko sovražnih namer, ki jih ne spremljajo nobena ali vsaj nobena prevladujoča sovražna čustva. Pri surovih ljudstvih prevladujejo namere, ki jih je pripisati čudi pri omikanem razumu; toda ta razlika ni v bistvu surovosti in izobrazbe same, temveč v okoliščinah, ureditvah itd., ki ju spremljajo; torej ni nujna v vsakem posameznem primeru, temveč obvladuje samo večino primerov. Z eno besedo: tudi najbolj omikana ljudstva se lahko strastno vnamejo ena proti drugim.

Carl von Clausewitz: *O vojni*

⁶ Naj poudarim, da se v tej izpeljavi opiram predusem na analizo nasilja, ki jo lahko najdemio pri Hannah Arendt, in sicer v njeni knjigi **Macht und Gewalt**, Pieper, Muenchen 1987, str.7-59.

⁷ Prim. Tonči Kuzmanić, "The so called 'Intervention in Bosnia' or 'Miloševićism' on the Left and on the Right", **Intruder**, let.2, št.6, november 1992, str.6-7.

⁸ Gre za izredno popularen esej iz časa opozicijskega gibanja v socializmu, ki je postal tako rekoč biblija civilnodružbene ideologije. Prim. Georgy Konrad, **Antipolitics**. Quartet Books, New York, 1984, v slovenščini: **Antipolitika**, Krt, Ljubljana 1988.

je ostala znotraj sheme cilj-sredstvo in v tem smislu se *nenasilni koncepti v principu niso razlikovali od teorij nasilja*. Nenasilje, deklarirano kot sredstvo (tako kot je nasilje lahko deklarirano kot sredstvo) ima lahko tudi nasilne posledice.⁶ Za primer lahko navedem filozofijo "nevmešavanja" v primeru vojne v Bosni in Hercegovini. Eden glavnih argumentov za tako imenovano neinterveniranje v tem primeru je bil, da bi intervencija prinesla "novi Vietnam", nasilje in vojno. Kakor da vojna v BiH ne bi že dobila neslutnih razsežnosti in divjala z vso svojo močjo.⁷ Samo "nenasilna" humanitarna pomoč je bila sprejemljiva in bog ne daj kakšnega orožja za obrambo pred iztrebljenjem. Sarajevčani so hinavskost te poteze najlepše razkrili z izjavo, da jim je vseeno, če umrejo lačni ali siti!

Teoretski problem, ki je v ozadju, je bil podprt še s specifično povezavo: šlo je za združitev vzhodnih antipolitičnih in antietatističnih razmišljanj iz časa socializma (à la Konradova antipolitika⁸) z zahodno "antirepresivnostjo", "antiavtoritarostjo" in teorijo strukturalnega nasilja, ki se jim je moč postaviti po robu samo z "nenasiljem". Tu ne želim govoriti o konsekvencah tega na različnih mikronivojih, kot so denimo družina ali šolska institucija⁹, pač pa hočem poudariti, da je to avtomatično pomenilo tudi protidržavno pozicijo. To, da bi mogla biti civilna družba nasilna, demokracija pa totalitarna, je prišlo na pamet le redkim (seveda so obstajale nenasilne teorije, ki so v svojem ekstremnem poudarjanju nenasilja prišle že tako daleč, da so ugotovile, da nenasilja ni, da je tako rekoč vsak človeški kontakt, vključno z govorico, že nasilje).

Vojna torej ni le pravi kameleon, ki v vsakem konkretnem primeru nekoliko spremeni svojo naravo, temveč je tudi po svoji celotni pojavnosti, glede na v njej vladajoče tendence, čudna tovrstnost, sestavljena iz izvirne nasilnosti svojega elementa, mržnje in sovraštva, ki ju lahko imamo za slepi naravni nagon, iz igre verjetnosti in naključja, ki jo napravijo za svobodno dejavnost duše, in iz podrejene narave političnega orodja, s čimer zapade golemu razumu.

Prva od teh treh strani se nanaša bolj na ljudstvo, druga bolj na vojskovodjo in njegovo armado in tretja bolj na vlado. Strasti, ki naj se v vojni vnamejo, morajo že obstajati v ljudstvih; obseg, ki ga bo dobila igra poguma in

talenta v kraljestvu verjetnosti naključja, je odvisna od posebnosti vojskovodje in armade, politični smotri pa pripadajo edino vladi.

Te tri tendence, ki se pojavljajo prav tako kot tri različne zakonodaje, so utemeljene globoko v naravi predmeta in obenem spremenljive veličine. Vsaka teorija, ki teh tendenc ne bi upoštevala in bi med njimi hotela vzpostaviti arbitraren odnos, bi v trenutku prišla v takšno protislovje z dejanskostjo, da bi nanjo edino že zaradi tega morali gledati, kot da je uničena. Naloga je torej obdržati lebdeti teorijo med temi tremi tendencami kot med tremi privlačnimi točkami.

Carl von Clausewitz: *O vojni*

Foto: Bojan Štokelj

BEG PRED RAZSOJANJEM

Ta zamenjava pojma države za nasilje je povzročila tudi oceno, da vsaka država predstavlja nasilje sama po sebi. In nenasilna "teorija", ki jo je razvijalo mirovno gibanje, je zaradi takšnega pojma države ali, še bolje, odsotnosti pojma države, ki ni utemeljen na nasilju, vsako državo in oblast avtomatično razumela kot nasilje, ki ga je treba *a priori* zavračati. Isto je veljalo za avtoriteto.¹⁰

Politika, politična aktivnost je bila dojeta kot sestavljena iz dveh delov: po eni strani je bilo treba biti *a priori* proti oblasti in državi, biti aktiven na način antipolitičnega. Obenem je bila tudi politika pojmovana kot golo sredstvo oziroma kot "materializiran" nusprodukt nekega aktivizma. Politika in država sta njuna najhujša sovražnika. Za intelektualca ali intelektualca, ki je mirovnik, *ni bilo pomembno, kaj politika ali kaka državna oblast govori, pomembno je bilo, da to govori oblast, in že zaradi tega je napačno in mora biti slabo*. Ta aprioristični odnos do politike in politikov, do države oziroma katerekoli države, ki ga imajo tisti, ki so domnevno nepolitični (slepi aktivisti in apriorni nasprotniki), je imel zelo konkretne posledice. Edino tako se jim je lahko zgodilo, da so nasprotovali domnevno, po njihovem mnenju desničarski evropski "politiki priznavanja" (*Diese Anerkennungspolitik!!*) bivših jugoslovanskih republik (ker so jih priznavale nekatere njihove politične elite)

⁹ Tu bi se dalo zadevo razvijati naprej v vprašanje desnega ekstremizma pri mladi generaciji, pri otrocih generacije študentskega revolta, ki je šla skozi nerepresivno družino in šolo, o čemer je že tekla polemika, vendar bi me to v tem tekstu pripeljalo predaleč.

*¹⁰ Antiavtoritarna teorija je bila njena osnova. Tudi o tem prim. Hannah Arendt, "Was ist Autorität?", v: **Fragwürdige Traditionsbestände im politischen Denken der Gegenwart. Vier Essays**, Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt a.M., 1957.*

¹¹ Prim. Kuzmanič, *ibid.*

¹² O tem sem natančneje pisala v tekstu "Kriegsziel Demokratie" v knjigi **Krieg in Europa. Analysen aus Ex Jugoslawien** / Hrsg. Gaisbacher & Co. - Linz, Österreich: ed. Sandkorn, Deutschland, Frankfurt/Main, Deutschland: Dipa Verlag, 1992. - str.84-98.

¹³ *Ibid.*

in tako neposredno podpirali denimo Buschevo politiko tako imenovanega "neintervencionizma" (to pa se jim ni zdelo čisto nič problematično¹¹). Njihova antipolitičnost in antitetatizem sta bila prignana tako daleč, da so bili *pripravljeni storiti vse, samo ne izoblikovati stališča*. Ravno zardi tega so morali nenehno uprizarjati spektakle v zvezi z vojno v bivši Jugoslaviji in spravljati na kup aktiviste, ki niso imeli nobene dejanske politične moči, ter jim dajati publiciteto, ki si je niso zaslužili. Samo da bi dokazali legitimnost svojega obstoja, so kazali na primer, da v Srbiji še vedno obstojajo neke opozicijske sile, ki so menda "demokratske" in ki naj bi zaustavile vojno, da je na Hrvaškem dejavno močno mirovno gibanje. O rešitvi, ki naj bi jo prinesla demokracija, sem v zvezi z vojno v Bosni in Hercegovini že pisala, in sicer ne samo v smislu, da demokracija ni rešitev, temveč da je definiranje demokracije in poskus njene uvedbe vojno povzročil.¹²

Zahodnoevropsko mirovno gibanje si je delalo iluzije v zvezi z razvojem demokracije v vzhodni Evropi. Geslo "demokracija" je bilo čarobna palica za spremembe v vzhodni Evropi, in na razpolago ni bilo nobenih drugih konceptov.¹³ Ravno zaradi tega je moralo priti do takšnega razbohotenja vojne, da bi se sploh zgodila kakšna reakcija. Mirovno gibanje je bilo usmerjeno v pozicijo *status quo* in edinole s tega izhodišča je sploh lahko "mislilo". Nikdar ni poskušalo misliti s pozicij držav. *In ravno ta protidržavna naravnost je bila usodna za bivše jugoslovanske republike, ker je objektivno podpirala Miloševićevo politiko*. Edino sprejemljivo razmišljanje je bilo razmišljanje s pozicij civilne družbe: zato jim je morala biti vsaka nova država odveč. V nobeni novi državi niso videli države, pač pa nacionalizem, ki je do nje pripeljal in ki morda sploh ne bi bil nujen, če ne bi obstajala splošna evropska protidržavna naravnost. Primer Hrvaške: nekateri za Hrvaško

Če je torej tisti, za katerega je sedanost ugodna, prešibak, da bi mogel shajati brez prednosti obrambe, mora dopustiti bližanje neugodnejše prihodnosti; kajti še zmerom je lahko boljše, da se pusti potolči v tej neugodni prihodnosti, kakor napasti sedaj in biti potolčen ali skleniti mir. Ker je po našem prepričanju premoč obrambe (pravilno razumljena) zelo velika in je veliko večja, kot se misli na prvi pogled, se iz tega razloži zelo velik del obdobja premirja, do katerih prihaja v vojni, ne da bi bilo nujno sklepati na notranje protislovje. Čim slabši so motivi

ukrepanja, toliko bolj jih pogoltne in nevtralizira ta razlika med napadom in obrambo; toliko pogostejši bodo premori v vojnem aktu, kot nas tega uči izkušnja.

Obstaja pa še drugi razlog, ki lahko zaustavi vojni akt, namreč nepopolni vpogled v primer. Vsak vojskovodja ima natančen pregled le nad svojim lastnim položajem, nad sovražnikom pa po negotovih poročilih; v svoji sodbi o tem se lahko torej moti in zaradi te zmote verjame, da mora ukrepati nasprotnik, medtem ko je dejansko on na vrsti. To pomanjkanje vpogleda bi sider ravno tako pogo-

sploh niso hoteli slišati, kajti v glavah so imeli formulo hrvaška država = fašizem, kar je zelo podobno formuli nekaterih, da je enotna nemška država = nacionalsocializem. Tudi tukaj je očitno mešanje državnosti in režima, oblasti, nacionalne države in nacionalizma. Vsaka novonastala država oz. razpad starih večjih federativnih držav je zahodnoevropskemu mirovnemu gibanju avtomatično pomenil "korak nazaj". Ob delegitimirani, "totalitarni" socialistični državi in njenem razpadu pa so Vzhodnoevropejci svoje države morali vzpostaviti bolj ali manj na novo. Odziv zahodnoevropskega mirovnega gibanja je bil temu primeren. Hoteli so "univerzalno civilno družbo" in jo tudi dobili.¹⁴

MANIČNA DEPRESIJA

Moj nadaljnji sklep pri razmišljanju o mirovnem gibanju je, da je vojna v Bosni in Hercegovini tiste, ki so bili aktivni v evropskem mirovnem gibanju ali so vsaj simpatizirali z njim, pripeljala na *rob manične depresije*. Skoraj vsak stik, ki sem ga v zadnjih nekaj letih imela z ljudmi z evropske (beri zahodnoevropske) mirovne scene, mi je povzročil občutek, da jih žene nekaka nevidna sila, ki jih potiska iz projekta v projekt. Kot da drvijo naprej in samo naprej in jih nič ne more ustaviti, nič jim ne more dati misliti. Vsi živčni in obenem z velikimi načrti nenehno sprašujejo po tem in onem, po kontaktih, po konferencah, ki so bile, po akcijah, ki se jim zdijo še smiselne. Kaj misliš, kaj bi se dalo storiti, kako naj se obnašamo, kje so "pravi ljudje", s katerimi se spleča imeti stike? Vedno, ko jih srečaš, te poskušajo angažirati za nov projekt, vedno imajo v glavi tisoč idej, nenehno so aktivni, aktivni... Izkustvo frustracije te ob tej hiperaktivnosti mora zadeti. Potem se včasih prepustiš, izgubiš nekaj mesecev za pripravo konference, ki ne da

¹⁴ *S tem pa je povezano tudi tipično vprašanje, ki se pogosto pojavlja v zvezi z vojno v Bosni in Hercegovini: namreč, ali je mogoča in koliko je nevarna širitev vojne, pri čemer se "širitev" razume kot umešavanje v to konkretno vojno. Zaskrbljujoča pa ni toliko nevarnost širitve vojne v okolico kot prenašanje, "selitev" vzorcev obnašanja, ki so bili pred vojno v Bosni in Hercegovini, in vera v to, da bo demokracija že prinesla rešitev. Pred vsako dejansko vojno je mentalna priprava nanjo.*

sto lahko narekovali času neprimerno ukrepanje kot času neprimerni premor in samo na sebi ne bi nič bolj prispevalo k zakasnitvi kot k pospešitvi vojnega akta, toda vedno se bo moral upoštevati kot eden od naravnih vzrokov, ki morejo zaustaviti vojni akt brez notranjega protislovja. Toda če premislimo, da se nasprotno vedno nagibamo k temu, da jakost svojega nasprotnika ocenjujemo prej previsoko kot prenizko, ker je tako v človeški naravi, bomo tudi dodali, da mora nepopolni vpogled v primer na splošno zelo prispevati k zadrževanju vojnega dogajanja in krotiti princip

ttega dogajanja. Možnost premirja vodi k novemu popuščanju v vojnem aktu, s tem da le-tega v določeni meri razredči s časom, v svojih korakih zadržuje nevarnost in množi sredstva za vzpostavitev izgubljenega ravnovesja. Čim večje so napetosti, iz katerih je izšla vojna, čim večja je torej njena energija, toliko krajša bodo to obdobja zastoja; čim slabši je vojskovalni princip, toliko daljša bodo; kajti močnejši motivi pomnožijo moč volje, in ta je, kakor vemo, vsakokrat faktor, produkt sil.

Carl von Clausewitz: *O vojni*

nobenih rezultatov, ali pa si legitimacijska marka na konferenci z obvezno "tripartitno udeležbo" iz bivše Jugoslavije (Srbija, Hrvaška, Slovenija). Prideš, ker ti pač plačajo karto, ki si je sam ne moreš. Potem pridejo novinarji in se čudijo, kako da ti ljudje sploh še sedijo skupaj, te poskušajo fotografirati z njimi, da bi lahko "svetu" pokazali, da se ljudje iz bivše Jugoslavije "vendarle še razumejo med seboj" oziroma imajo celo neke kontakte in da še vedno niso stvori iz "drugega sveta". Kljub temu te tu in tam prešine slaba vest. In potem se začneš spraševati, zakaj te prešine slaba vest ob srečanju z zahodnimi aktivisti, ne pa tudi ob srečanju z ljudmi iz bivše Jugoslavije ali ob stiku z begunci iz Bosne in Hercegovine.

Rezultatov zvečine ni, razen tega da je neka organizacija porabila nekaj denarja za letalske ali druge karte. Seveda na tovrstne konference že zdavnaj ne hodim več (na vso srečo moje življenje ni finančno odvisno od aktivističnega obnašanja). Zbirajo denarne pomoči (*Spenden*), pomoč za opozicijska gibanja, ki naj bi prinesla demokracijo (slavni NGO). Z njo se zvečine dogaja tako kot z razvojno pomočjo: pojedjo jo "debele podgane". Kaj storiti, vpijejo vsi.

Po drugi plati določene "zunanje instance" (nekateri levi ali sredinski časniki) dodatno moralizirajo, očitajo bivšim pacifistom, da so postali "bellicisti", ker so začeli bodisi zahtevati intervencijo v Bosni in Hercegovini ali pa so podpisovali peticije za ukinitvev embarga na uvoz orožja za Bosno in Hercegovino. Mnogi so se proslavili s pohodi (ponavadi) v Sarajevo, kjer so hoteli "na kraju samem" in na lastne oči videti, kaj se tam "v resnici" dogaja (karavane miru in aktivnosti Helsinške državljanske skupščine). Kajti dolgo, predolgo je evropsko (levo) mirovno gibanje verjelo, da v zvezi z vojno v Sloveniji, na Hrvaškem in še posebej v Bosni in Hercegovini "nima dovolj informacij". In ker menda ni bilo dovolj informirano, je menilo tudi, da ne sme razsojati. Od tod je izvirala tudi ocena o "enaki krivdi vseh" za vojno, terminologija "v konflikt

No, tukaj se zdaj sam od sebe v premišljanje na novo vrine predmet, ki smo ga iz njega izločili: to je *politični smoter vojne*. Zakon skrajnega, namera, da nasprotnika napravimo nemočnega, da ga vržemo na tla, je doslej ta smoter v določeni meri pogoltnil. Kakor temu zakonu pojenja moč, kakor ta namera odstopa od svojega cilja, mora politični smoter vojne zopet stopiti v ospredje. Če je celotno razmišljanje verjetnostni račun, ki izhaja iz določenih oseb in razmerij, mora *politični smoter* kot

izvorni motiv postati zelo bistven dejavnik v tem produktu. Čim manjša je žrtev, ki jo terjamo od našega nasprotnika, toliko manj smemo pričakovati, da bo zastavil napore, da nam jo odreče. Toda za kolikor manjši so tile, toliko manjši lahko ostanejo tudi naši. Nadalje, kolikor manjši je naš politični smoter, toliko manjša bo vrednost, ki mu jo dajemo, toliko prej si bomo dovolili, da ga opustimo: torej *za toliko manjši bodo iz tega razloga tudi naši napor*. Tako bo torej *politični smoter* kot izvorni motiv vojne

vpletenih strani”, izraz “državljska vojna”, skovanke, ki jih je mirovno gibanje zvečine brez rezerve sprejelo. Tisto, kar je bila v resnici *nesposobnost razsojanja, je tako dobilo videz neinformiranosti*, obenem pa so lahko za vojno in tako imenovano neinformiranost začeli kriviti medije in novinarje, ki da preveč ali pa premalo poročajo. Kajti mediji naj bi dajali popačene informacije, zaradi katerih si niso mogli niti intelektualci, še manj pa “običajni” ljudje ustvariti celovite podobe konflikta in ustrezno reagirati. To, da tisti, ki so na področju divjanja vojne, izgubijo moč razsojanja, je razumljivo. Nerazumljivo in izredno nevarno pa je, če jo izgubijo tudi tisti, ki v vojno niso neposredno vpleteni.

DEMOKRATIČNA, HUMANITARNA SMRT

Kadar so prihajali k nam na Mirovni inštitut kakšni študijski obiski ali pa radovedni mirovniki, so me ponavadi spraševali, kje je slovensko mirovno gibanje. Kaj se je zgodilo z gibanjem, ki je bilo eno zgodnejših in v lastnem okolju toliko in toliko let izredno močno znotraj socializma? Ali je mogoče, da ga zdaj, ko bi bilo najbolj potrebno, saj v neposredni bližini divja vojna, več ni? Obenem pa, kako je to gibanje ukrepalo proti razbohotenju vojne v bivši Jugoslaviji?

In kadar sem poskušala odgovoriti, da tega gibanja praktično več ni, še več, da se je samoukinilo, so me pogledale očitajoče oči in dolg obraz. (Medtem je tudi zahodnoevropsko mirovno gibanje vsaj deloma in ponekod priznalo, da ga več ni.) Kolikor pa so še kje kakšni ostanki in mirovno misleči posamezniki, tedaj so v enakem položaju kot evropska mirovna zgibanja: lahko le nemo opazujejo, kaj se dogaja v Bosni, si morda delajo iluzije, da je mogoče “humanitarno” pomagati. Nimajo nobenega večjega vpliva kot Zahodnoevropejci, celo nasprotno, niso nikakršen politični dejavnik. Lahko sicer čutijo

mera, tako za cilj, ki ga je treba doseči z vojnimi akti, kot za napore, ki so potrebni. Toda to ne bo mogel biti *na sebi in za sebe*, temveč bo – ker imamo opravka z dejanskimi stvarmi in ne z golimi pojmi – *v relaciji do držav na obeh straneh*. Eden in isti politični smoter lahko pri različnih ljudstvih, ali celo pri enem in istem ljudstvu, v različnih časih proizvede povsem *različna* učinkovanja. Političnemu smotru torej lahko damo veljavnost merila samo tako, da si ga mislimo v njegovem vplivu

na mase, *ki jih mora premikati*, torej tako, da se v razmišljanje vključi narava teh mas. Zlahka uvidimo, da s tem lahko postane učinek povsem drugačen, glede na to, če je v masah najti principe ojačanja ali slabljenja za dogajanje. V dveh ljudstvih in državah je moč najti takšne napetosti, takšno vsoto sovražnih elementov, da lahko na sebi majhen politični motiv vojne proizvede učinkovanja, ki segajo daleč prek njegove narave, resnično eksplozijo.

Carl von Clausewitz: *O vojni*

¹⁵ *In sicer v pomenu, ki ga je predstavil Tomaž Mastnak v tekstu "An European Dream, Bosnian Nightmare" v zadnji številki **Intruderja** (ibid.str.3-4).*

¹⁶ *Glej Uvodnik v zadnjo številko **Intruder**, let.2, šteev.6, november 1992, str.1.*

večje odgovornosti in bi morali imeti hujšega moralnega mačka, ker so geografsko bliže. Vendar to zdaj ni pomembno, kajti moralni maček v političnem smislu ni še nikdar pomagal. Slovenija je s samostojnostjo dobila "evropski položaj" in prevladal je tudi evropski pogled na dogajanje v preostalih republikah bivše Jugoslavije.¹⁵ S tem pa so tudi tisti, ki so bili mirovni aktivisti, prišli v enak položaj kot oni v zahodni Evropi (da ne bo pomote, sem štejem tudi Avstrijo, Švico in Skandinavijo). Obenem je treba vedeti, da se je mirovno gibanje v Sloveniji zgledovalo prav po evropskem kontekstu in da je nemalo vplivov prišlo s te strani. Inicijativa za "Slovenijo brez vojske" je nastala predvsem pod vplivom švicarske kampanje.

Vendar do smrti slovenskega mirovnega gibanja ni prišlo šele z začetkom vojne, temveč veliko prej. Zvečine je bila rezultat njegove lastne antipolitičnosti in antidržavnosti. Njegov projekt je bila pluralna civilna družba, pri čemer pa se ni zavedalo, da skupaj s civilno družbo dela tudi državo. Delovalo je znotraj samoupravnega socializma. V njegovi zadnji samorefleksiji stoji, da za razliko od drugih vzhodnoevropskih mirovnih gibanj ni bilo osredotočeno na vprašanje splošne ideje demokracije in njene uvedbe, pač pa je šlo za pluralnost bojev za številne konkretne, vsakdanje, specifične zadeve, ki so konstruirale "splošni demokratični interes".¹⁶ Obenem je v bivši Jugoslaviji mirovno gibanje obstajalo samo v republici Sloveniji.

Ali ga je torej požrl nacionalizem? Ne, vsaj neposredno ne, pač pa nezavedanje, da demokracije na celotnem ozemlju Jugoslavije ni mogoče uvesti. Najprej zato, ker demokracija, v nasprotju s prepričanjem njenih zagovornikov, pomeni (vsaj v svoji najbolj grobi obliki) homogenizacijo na določenem teritoriju. Večine na celotnem ozemlju Jugoslavije pa ni bilo

Če se sedaj ozremo na *subjektivno naravo* vojne, to je na tiste sile, s katerimi se vojna mora voditi, se nam mora še bolj zdeti kot igra. Element, v katerem se giblje vojna dejavnost, je nevarnost; toda katera od vseh moči duše je v nevarnosti najodličnejša? *Pogum*. Sicer se pogum pač lahko razume s pametno preračunljivostjo, toda vendarle sta reči različne vrste, pripadata različnim močem duše; nasprotno so *tveganje, zaupanje v srečo, smelost, drznost*, samo izrazi poguma, in vse te usmeritve duha iščejo nedoločeno, ker je njihov element.

Kot na dlani torej vidimo, da absolutno, tako imenovano matematično, v izračunih umetnosti vojskovanja nikjer ne najde trdnega

temelja in da že od vsega začetka vstopi igra možnosti, verjetnosti, sreče in nesreče, ki se nadaljuje v vseh večjih in manjših vlaknih njenega tkiva in je od vseh vej človekovega početja vojna najbližja igri s kartami.

Čeprav naš razum vedno sili za jasnostjo in gotovostjo, naš duh vendarle pogosto privlači negotovost. Namesto da bi se z razumom prebijal po ozki stezi filozofskega preiskovanja in logičnega sklepanja, da bi prišel – komaj se zavedajoč samega sebe – na področje, kjer bi se počutil tujega in kjer bi se mu zdelo, da so ga zapustili vsi znani predmeti, z močjo domišljije raje ostaja v vrsti naključij in sreče. Namesto tiste burne nujno-

mogoče ustvariti, ker je bila sama osnova jugoslovanske države nevečinska vladavina checks and balances med različnimi manjšinami, pri čemer so večine to vladavino vedno dojemale kot "krivico" ali zatiranje, represijo (srbski narod, ki je bil številčno najmočnejši, je primer natanko tega). Edini republiko, v katerih je bilo mogoče doseči relativno stabilno večino, ki je bila podlaga za "konsenz" za uvedbo demokracije, sta bili Slovenija in deloma Makedonija, in ti večini sta bili nacionalni večini. V vseh drugih republikah se je začela vojna zaradi demokracije in za njeno definiranje.¹⁷

Rezultat, ki smo ga doživeli v Sloveniji, je bil relativno miren (če kratko vojno vzamemo kot nepotrebno epizodo, ki služi predvsem legendam domnevnih "utemeljiteljev"), izhod iz Jugoslavije in vzpostavitev nove države. Tisti, ki so pripadali mirovnemu gibanju, so bili naenkrat soočeni z dejstvom, da je "sovražnik", na katerega so bili osredotočeni, tako rekoč odšel. Kajti mirovno gibanje je bilo kljub vsej svoji "širini" predvsem zadnja leta v prvi vrsti usmerjeno proti vojaški sili, proti jugoslovanski armadi. Iluzijo, da bo mogoče vzpostaviti državo Slovenijo brez vojske, je kratkotrajna vojna epizoda hitro odpravila. Oblikovala se je nova slovenska vojska, paradoks katere je bil, da se je njen glavni predstavnik nekoč štel med mirovnike. Javno mnenje, za katero se je prej zdelo, da je mirovniško naravnano, saj je v večini podpiralo ukinitve vojske, se je izkazalo za rezultat protijugoslovanske, ne pa a priori protimilitaristične usmerjenosti. Tu pa se je pokazalo tudi, kako je bila koncentracija mirovništva na militarizem in (ne)nasilje najšibkejša točka mirovnega gibanja. Medtem ko je bil "en sovražnik" začasno dober mobilizacijski potencial, ko je bilo mogoče proti njemu usmeriti javno mnenje, pa je v

¹⁷ Prim. Jalušič, "Kriegsziel Demokratie?", *ibid.*, str.94.

sti uživa tukaj v bogastvu možnosti; navdušen nad tem dobi pogum polet in tako postaneta tveganje in nevarnost element, v katerega se vrže kot pogumen plavalec v vodni tok.

Ali naj ga teorija tukaj zapusti in se samovšečno dalje giblje v absolutnih sklepih in pravilih? Potem je neuporabna za življenje. Teorija mora upoštevati tudi človeško, tudi pogum, smelost, celo drznosti mora priznati njeno mesto. Umetnost vojskovanja ima opravka z živimi in moralnimi silami. Iz tega sledi, da nikjer ne more doseči absolutnega in gotovega; povsod ostaja torej nedoločena svoboda delovanja, in sicer prav tako pri največjem kot pri najmanjšem.

Kot stoji ta nedoločena na eni strani, mora stopiti pogum in samozaupanje na drugo stran in zapolniti praznino. Tako velika kot sta ta dva, sme postati njena svoboda delovanja. Pogum in samozaupanje sta torej za vojno zelo bistvena principa; teorija zatorej mora postavljati samo takšne zakone, v katerih se lahko v vseh svojih stopnjah in spremembah svobodno gibljejo te nujne in najplemenitejše vojaške vrline. Tudi v tveganju je še razumnost in prav tako previdnost, samo da se preračunava v drugo valuti.

Carl von Clausewitz: *O vojni*
Časopis za kritiko znanosti, št. 75-76,
1985. Prev. S. Hozjan

Foto: Bojan Štokelj

¹⁸ Prim. Vlasta Jalušič, "Krieg anstatt Demilitarisierung? Slowenien - kann ein neuer Staat ohne Armee entstehen?", v: **Warum Krieg?, Dialog, Beiträge zur Friedensforschung**, Bd.22, Heft 1-2/1992.

¹⁹ Zelo smiselno bi se bilo vprašati o tem, zakaj noben mirovnik ne postavlja vprašanja legitimnosti oboroženega (partizanskega) boja proti nacistični okupaciji ali v primeru Italije proti fašizmu. To ni vprašanje, ki bi ga kdo odpiral.

²⁰ "Die Friedenpolitik, die nach dem zweiten Weltkrieg folgte, war der kalte Krieg, also die Fortsetzung des Krieges mit anderen Mitteln, und Atomkrieg kann überhaupt nicht mehr

trenutku njegovega izginotja ostala prazna luknja, ki je ni bilo mogoče "zapolniti" z ničimer. Bohotenje vojne v preostanku Jugoslavije pa je oboroževanju in ideologiji nove slovenske vojske šlo samo na roko.¹⁸ Obenem je stališče zahodnoevropskega mirovnega gibanja, ki je hotelo razpad Jugoslavije na vsak način preprečiti, samo krepilo občutek ogroženosti in argument, da se je "vendarle dobro oborožiti".

Ko so se preostanki mirovnega gibanja v Sloveniji znašli v demokraciji, nekako niso vedeli, kaj bi z njo. Na eni strani so imeli opraviti z lastno državo in vojsko, na drugi pa so se zaradi zgodovinske pogojenosti čutili zavezani evropski mirovni iniciativi in posamezniki so se seveda z njo vred deloma spustili v mirovno histerijo, ki je zahtevala, da je treba v danem trenutku "nekaj" (karkoli že pač) storiti, da se vojna na Hrvaškem in v Bosni in Hercegovini neha. Zapadli so v slabo dialektiko "mirovnega posrednika" in razlagalca, ki pa ni imel nobene politične moči in vpliva niti v lastni državi niti v mednarodnem smislu. Šlo je za popolnoma novo situacijo: če je bilo v prejšnjem sistemu dovolj, da so mirovniki odprli usta, da je vsepovsod odmevalo, kar so rekli, so zdaj lahko vpili, kolikor so hoteli, slišalo pa se ni nič. Obenem je bilo razmerje do zahodnoevropskega mirovništva in njegovega rezoniranja izredno zapleteno, saj so številni izmed mirovnikov v Sloveniji pozivali k odpravi embarga na orožje za legalno oblast Bosne in Hercegovine in že prej k hkratnemu priznanju vseh jugoslo-

vanskih republik kot mednarodnih subjektov. Takšno stališče pa je bilo v očeh številnih zahodnoevropskih mirovnih aktivistov nesprejemljivo in nacionalistično, ker se je premalo skladalo z njihovimi opozicijskimi razmišljanji in je bilo po njihovem prepričanju tudi "nasilno" in prodržavno, oni pa so se zavzemali za nenasilje in civilno družbo.

KRČMA "PRI VEČNEM MIRU"?

Predvsem je bilo evropsko mirovno gibanje zadnjega četrstoletja "nenasilni projekt", ki ga je bilo možno ohranjati samo v določenih pogojih.¹⁹ Bilo je rezultat "hladne vojne" in atomarnega oboroževanja. Nastalo je v neke vrste "vojni", ki ni bila neposredno nasilna.²⁰ Tudi zato je moralo razviti t.i. teorijo strukturalnega nasilja in si je lahko ustvarilo iluzijo o nemožnosti konvencionalne vojne v Evropi. Njegova ideologija je bila negativna, legitimacija pa v smislu gandhijevskega upora, ki je seveda bil dovolj daleč, da ga je bilo mogoče priklicati v kate-remkoli trenutku.²¹ Ne nazadnje se ob tem postavlja vprašanje, ali ni mirovno gibanje vedno odgovor na kako vrsto vojne, iz česar sledi, da bi pravzaprav nekje in nekako moralo nastati (novo?) mirovno gibanje z osnovami, ki bi mu dajale sposobnost razsojanja, kar je nedvomno predpostavka za politično delovanje. In (neeksistentno) mirovno gibanje bo prej ko slej nekako moralo priznati, da ga več ni. Posamezniki, ki hodijo po svetu in še mislijo, da so mirovniki zgolj zaradi tega, ker še naprej govorijo o nenasilju, so podobni tistemu Kantovemu krčmarju, ki je izobesil satirični napis *Zum ewigen Frieden*. Le da jim manjka satirična komponenta. Pravzaprav sem hotela napisati tole: "Mirovno gibanje je mrtvo. Naj živi mirovno gibanje!" Pa nisem mogla. Preveč optimistično mi zveni.

Vlasta Jalušič, politologinja, direktorica Mirovnega inštituta v Ljubljani. Področja raziskovanja: politična teorija, posebej vprašanje nasilja in ekstremizma, feminizem.

LITERATURA

- ARENDDT, Hannah (1987): *Macht und Gewalt*, Pieper, Muenchen.
 ARENDT, Hannah (1957): "Was ist Autorität?" v: *Fragwuerdige Traditionsbestände im politischen Denken der Gegenwart. Vier Essays*, Europäische Verlaganstalt, Frankfurt a.M., str.117-168.
 ENZENSBERGER, Hans Magnus (1993): "Ausblicke auf den Bürgerkrieg" v: *Spiegel*, št.25, 21.6.
 GLUCKSMANN, Andre (1993): "Ein neuer Vogel Strauß" v: *Spiegel*, št. 37, 13.9.

*als 'Mittel' betrachtet werden, es sei denn als 'Selbstmordmittel für die ganze Welt'." Mirovna politika, ki je sledila po drugi svetovni vojni, je bila hladna vojna, torej nadaljevanje vojne z drugimi sredstvi, jedrske vojne pa sploh ni več mogoče obravnavati kot "sredstvo", razen če ga obravnavamo kot 'samomorilsko sredstvo za ves svet'" (Arendt, Hannah, *Macht und Gewalt*, ibid., str.13).*

²¹ Z Gandhijem v mirovnem gibanju je bilo tako kot z Mao Zedongom in Castrom v študentskem gibanju. Bili so dovolj daleč, da jih je bilo lahko klicati na pomoč. Tudi o tem je zelo zadeto pisala Hannah Arendt, ko je omenjala ideologijo študentskega gibanja: "Eingekeilt zwischen beiden Supermachten und von Ost und West gleichermassen enttauscht, ist es 'kein Wunder, dass (die Studenten) sich einer dritten Ideologie verschrieben, wie sie Mao oder Fidel Castro anzubieten haben' (Spender). Ihre Rufe nach Mao, Castro, Che Guevara und Hotschi Minh klingen wie pseudoreligiose Beschworungen, mit denen man nach dem Retter ruft, der aus einer anderen Welt erscheinen möge; sie würden auch nach Tito rufen, wenn Jugoslawien weiter weg und weniger leicht erreichbar wäre." Kakor so bili (študenti) ukleščeni med obe velesili in razočarani tako nad Vzhodom kot nad Zahodom, ni

nič čudnega, da so se zapisali tertji ideologiji, ki sta jo ponudila Mao ali Fidel Castro. Njihovi klici po Mau, Castru, Che Guevari in Ho Ši Minhu zvenijo kot psevdoreligiozno zaklinjanje, s katerim kličemo rešitelja, ki bi se lahko dvignil iz kakega drugega sveta; klicali bi tudi Tita, če bi bila Jugoslavija nekoliko bolj oddaljena in teže dostopna (ibid., str.25, podč.V.J.).

- JALUŠIČ, Vlasta (1992): "Krieg anstatt Demilitarisierung? Slowenien - kann ein neuer Staat ohne Armee entstehen? v: **Warum Krieg?**, Dialog, Beiträge zur Friedensforschung, Bd.22, št.1-2, str. 150-163.
- JALUŠIČ, Vlasta (1992): "Kriegsziel Demokratie" v *Krieg in Europa. Analysen aus Ex-Jugoslawien*, Hrsg. Gaisbacher & Co. - Linz, Österreich: ur. Sankorn, Frankfurt/Main, Deutschland: Dipa Verlag, str. 84-98.
- KONRAD, Geörgy (1984): **Antipolitics**, Quartet Books, London Melbourne New York; slovenski prevod: **Antipolitika**, Krt, Ljubljana, 1988.
- KUZMANIČ, Tonči (1993): "Understanding the War in Former Yugoslavia" v Kuzmanič & Truger (ur.): **Yugoslavia, War...**, 2. izd., Peace Institut Ljubljana and Ösfk Schlaining, str. 183-199.
- KUZMANIČ, Tonči (1992): "The so called 'Intervention in Bosnia' or 'Ž Miloševićism' on the Left and on the Right" v: **Intruder**, let. II, št.6, november.
- Uvodnik v zadnjo številko Intruderja, **Intruder**, let. II, št.6, str. 1, november.